

De bevindingen, puntsgewijs

Het Huis Oranje-Nassau heeft met overtuiging en zonder veel bedenkingen een rol gespeeld in de koloniale geschiedenis van Nederland, maar die rol was alleen onder koning Willem I bepalend voor het koloniaaal beleid. Het Nederlandse kolonialisme was belangrijker voor het Huis Oranje-Nassau dan het Huis Oranje-Nassau dat was voor het Nederlandse kolonialisme.

De betrokkenheid van het Huis Oranje-Nassau was slechts bij uitzondering bepalend voor het Nederlandse kolonialisme.

- Kort gezegd: zonder de Oranjes was Nederland ook wel een koloniale mogendheid geworden, daar waren geen stadhouders of koningshuis voor nodig.
- In de periode van de Republiek (zeventiende en achttiende eeuw) hadden de stadhouders van Oranje-Nassau slechts zeer beperkte macht in koloniale zaken, veel minder dan de koningen van andere Europese koloniale mogendheden. De Staten-Generaal, de bestuurders van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (voc), de West-Indische Compagnie (wic), de Sociëteit van Suriname en de Sociëteit van Berbice en de Amfioen Sociëteit hadden het voor het zeggen. Geen van de stadhouders heeft geprobeerd het koloniaaal bestuur naar zich toe te trekken.
- Koning Willem I is de enige, maar zeer belangrijke uitzondering op deze conclusie over een periode van bijna vier eeuwen. Hij had wél het exclusieve recht om het koloniaaal bestuur te bepalen en hij maakte daar voluit gebruik van, onder meer door de oprichting van de Nederlandsche Handel-Maatschappij (NHM), die het uiterst winstgevendende cultuurstelsel introduceerde. Zijn regeerperiode was van beslissend belang voor de verdere ontwikkeling van het Nederlandse kolonialisme.
- Koning Willem II had aanvankelijk dezelfde bevoegdheden als zijn vader, maar maakte daar nauwelijks gebruik van. Vanaf 1848 werd het koloniaaal beleid steeds meer een zaak van het parlement, het koningshuis kreeg daarin gaandeweg minder zeggenschap. Koningin Wilhelmina

(1898-1948) ging ver in haar informele bemoeienis, maar ook zij oefende uiteindelijk geen wezenlijke macht uit over het koloniaal beleid en de dekolonisatie.

- Vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw lag de meest wezenlijke betekenis van het Huis Oranje-Nassau voor het kolonialisme in de symbolische legitimering ervan.

Het Huis Oranje-Nassau was betrokken bij het kolonialisme, met overtuiging en zonder wezenlijke bedenkingen.

- De medeverantwoordelijkheid van het Huis Oranje-Nassau voor het Nederlandse kolonialisme, met inbegrip van de slavernij, is evident.
- Alle stadhouders, koningen en koninginnen tot en met Wilhelmina waren overtuigd van de legitimiteit van het kolonialisme en het belang ervan voor Nederland.
- Alle stadhouders, koningen en koninginnen tot en met Wilhelmina achtten koloniale oorlogvoering onvermijdelijk en gerechtvaardigd.
- De stadhouders en koning Willem I gaven geen blijk van bezwaren tegen handel in slaafgemaakten of slavernij. Willem II en Willem III dachten daar wat anders over, maar gaven geen steun aan de afschaffing ervan.
- Er zijn in de schriftelijke bronnen vrijwel geen expliciet racistische uitspraken te vinden van stadhouders, koningen en koninginnen. Dat neemt niet weg dat zij steun gaven aan een koloniaal beleid dat per definitie was gebaseerd op het uitgangspunt van Europese, witte superioriteit.
- Het Huis Oranje-Nassau werd, vooral in de laatste eeuw van het kolonialisme, in de koloniën ingezet ten behoeve van de verbeelding van een imperiale eenheid. Het resultaat ervan in de koloniën was beperkt. De formele dekolonisatie was ook in dit opzicht een breuk. Voor zover er in de koloniën al Oranjegezindheid was geweest, zakte die weg.

Het Nederlandse kolonialisme was belangrijker voor het Huis Oranje-Nassau dan het Huis Oranje-Nassau dat was voor het Nederlandse kolonialisme.

- De steun van het Huis Oranje-Nassau voor het kolonialisme was niet alleen ingegeven door statelijke, maar zeker ook door dynastieke overwegingen. Zowel in de tijd van de Republiek als van het Koninkrijk werd

de nationale en internationale allure van het Huis vergroot door het feit dat Nederland een koloniale mogendheid was.

- Met uitzondering van koning Willem I en prins Hendrik was de directe financiële bemoeienis van het Huis Oranje-Nassau met het kolonialisme, over de gehele periode van zo'n vier eeuwen, beperkt.
- Het financiële profijt dat het Huis Oranje-Nassau trok fluctueerde in de loop van de tijd sterk, en was vooral in de negentiende eeuw zeer substantieel, door inkomsten uit Nederlands-Indië. Aan de trans-Atlantische slavenhandel en Caribische slavernij verdienden de Oranjes vrijwel niet.
- Indirect profiteerden de Oranjes van het kolonialisme door cliëntelisme. Het vergeven van koloniale ambten en contracten aan bevriende relaties en het ondersteunen van koloniale initiatieven versterkte hun positie in bestuurlijke kringen en leverde hun ook andere voordelen op.
- Voor het nationale en internationale prestige van het Huis Oranje-Nassau was het kolonialisme van significant belang. De stadhouders bouwden dankzij de compagnieën exotische collecties op en verfraaiden hun huizen en tuinen met koloniale elementen. Ook het aanstellen van zwarte bedienden verschaftte het stadhouderlijk hof extra prestige. De koningen en koninginnen ondersteunden koloniale collectievorming en onderzoek naar de koloniën en trachtten ook persoonlijke, zij het hiërarchische relaties aan te gaan met vorsten in de koloniën. Dit alles droeg bij aan hun prestige, en wellicht ook aan hun plezier.
- Dit veranderde vanaf Juliana langzamerhand in ongemak over het kolonialisme en de rol van de Oranjes in de koloniale geschiedenis. Juliana, Beatrix en Willem-Alexander ontwikkelden wel een uitgesproken engagement met de overgebleven delen van het voormalige imperium en met de postkoloniale gemeenschappen in Nederland.

Bron: Gert Oostindie, *Oranje en de koloniën, 1600-2025*, 219-222 (Amsterdam: Boom, 2026).